

A hazai oktatás átalakulásai

1945-1995 között

KAPOSI JÓZSEF

A klebelsbergi kultúrpolitika jellemzői

„...a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is.”(Klebelsberg)

A „keresztény-nemzeti gondolat” szellemében új hangsúlyok:

- a kispolgári paraszt rétegek megerősítése: polgári iskola;
- liberális helyett új szellemű nemzeti nevelés;
- valláserkölcsi jellemnevelés;
- nemzeti értékeknek alárendelt közösségi nevelés;
- nemzetismereti tantárgyak szerepének növekedése.

A „kultúrfölény” programja

- Iskolaépítési program – elemi iskolák (népiskolák)
„Csonka Magyarországnak 3455 községe van. Ebből 317-ben építünk 1073 tantermet és 528 tanítói lakást. Ennek az 1073 tanteremnek akkora a befogadóképessége, hogy 45 ezer olyan gyermek járhat a jövőben tágas, világos és egészséges iskolába, aki korábban vagy egyáltalán nem volt beiskolázva, vagy célszerűtlen helyiségekben szorongott. Ha meggondoljuk, hogy Magyarországnak 750 ezer tankötelese van, akkor ez a 45 ezer, akiket jó iskolákhoz juttatjuk, nagyon jelentékenynek mondható.” *(Klebensberg Kuno : A magyar kultúra jövője, 1926)*
- Egyetemek (Debrecen, Szeged, Pécs)
- Külföldi magyar intézetek (Pl. Róma, Bécs)

Tantervi változások a népiskolában

1925. átdolgozott népiskolai tanterv:

- a régi szerves folytatása, a kijelölt irányok továbbépítése;
- hangsúlyozottan nevelésközpontú;
- redukált tartalmú minimum tanterv az osztatlan népiskolák számára;
- gyermeklélektanra épülő kimunkált didaktikai alaposság;

„...minden korosztály szempontjából külön kell mérlegelni mi az az ismeretanyag, amely abban a korban a gyermek lelki életébe beleilleszhető.” (Quint József)

Középiskolai reform

- Az 1920-as években Klebelsberg idején a differenciált középiskola gyakorlata valósult meg.
- Hármás tagozódása érvényesült (gimnázium, reálgimnázium, reáliskola).
- Az 1930-as években Hóman időszaka átértékelte az 1920-as évek középiskolai törekvéseit.
- Visszanyúlt a századelő reformtörekvéseihez, az egységes középiskola gondolatához.
- Az 1934-es középiskolai törvény a „keresztény nemzeti középosztály” egységes elitiskolai elképzelését jelenítette meg.

Tanulási útvonalak a korszakban

- Az egységes középiskola a feltörekvő középosztály intézménye lett, az 1938-ban kiadott terve megőrizte a klasszikus gimnázium műveltségégszméjét, hazai hagyományait.
- A polgári iskola és az erre épülő szakképzés az alsó-középosztály iskoláztatási színhelye lett. A szakoktatás irányai: ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, továbbá a félfelsőfokú tanító- és lelkészképzés.
- Az 1940-re nyolcosztályúvá fejlesztett elemi népiskola és az ehhez kapcsolódó alapfokú szakképzés az alsóbb néposztályok tanulását szolgálta.

Tanügyigazgatás, egyházi intézmények

- A közigazgatási szakszerűség olyan hatékony nevelési felügyeletet hozott létre, mely a differenciált iskolarendszer egységes nevelési elveinek fenntartását biztosította.
- A korszakban is érvényesült az egyházak tanügyi autonómiája, de tanterveik lényegében az állami tanterv - esetenként szó szerinti - adaptációi voltak.
- Egyik oldalon gyengültek a magyar oktatásügy helyi és felekezeti autonómiái, másik oldalon növekedett a szakszerűség, a korszerű tudományosság és pedagógikum valamint az iskolai gyakorlat megújítása.

Félbemaradt és kisajátított reform (1945-48)

A koalíciós időszak oktatási céljai:

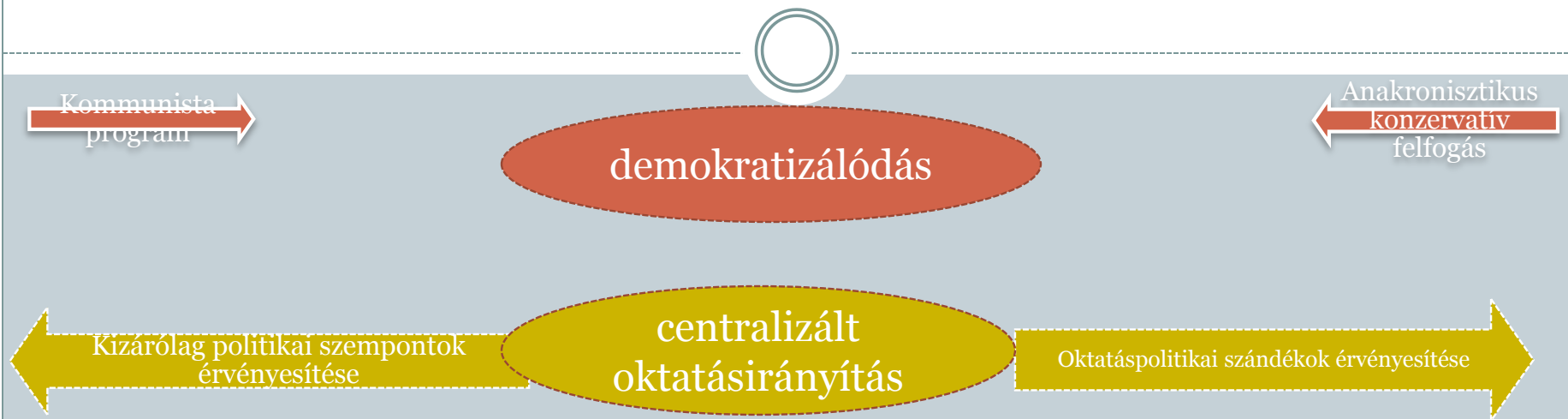
- az oktatási rendszer viszonylagos elmaradottságának felszámolása;
- a belső aránytalanságának megszüntetése;
- az iskola és az oktatás szervezetének és tartalmának demokratikus átalakítása.

A változások teherterelét jelentették:

- a megkésett társadalmi modernizáció, demokratizálódás;
- tulajdonviszonyok átalakítása (földreform, államosítás);
- az állam és az egyház szétválasztása.

Ellentmondások és reformok

Legjelentősebb reform az általános iskola megteremtése (nyolcosztályos, egységes, kötelező és ingyenes).

Létrehozása egyoldalú döntés volt, amely nélkülözte a politikai kompromisszumot, a szakmai egyetértést, és a feltételek minimális garanciáját.

Az iskolák államosítása nem a szekularizáció hazai megvalósulásaként, hanem antiliberális és antidemokratikus totális politikai rendszer hatalomátvételének oktatáspolitikai előjátékaként értelmezhető.

Eredmények: tömegoktatás és részleges modernizáció.

Árreform a konszolidáció jegyében (1961)

- Közvetlen indítéka a tömegoktatás öngerjesztő és a demográfiai növekedéstől is befolyásolt expanziójának iskolaszervezeti kezelése.
- Általános célja a kötelező középfokú oktatás megvalósítása, mely valójában feltételek nélküli utópiaként jelent meg.
- Intézkedései: a tankötelezettségi korhatár felemelése, és a középfokú oktatás differenciált intézményeinek létrehozása (2 éves továbbképző, 3 éves szakmunkásképző, 4 éves gimnázium, szakközépiskola, technikum).
- Háttére: a gimnázium háttérbe szorítása, a munkásosztály utánpótlásának biztosítása.
- Sem a középfok általánossá válása, sem a szakmai képzés kiterjesztése nem volt megvalósítható.

Reform vagy ellenreform (1972)

- Háttére: az 1960-as évek végén kibontakozó gazdasági reformtörekvések, majd azok leállítása.
- Az 1972-es párthatározat nem az iskolaszervezet működési zavarait, a felgyülemlett problémákat akarta kezelni, hanem a kampányszerű tananyagcsökkentés eszközeivel élt.
- Túldimenzionálttá válik a tantervi szabályozás és felerősödik a politika beleszólása az iskolák pedagógiai munkájába.
- A modernizáció helyett a hatalmi pozíciók megszilárdulása valósul meg.

Az 1985-ös oktatási reform

- Ellentmondásosságát jellemzi: hagyományos szocialista frazeológia, reformértékű változások, a rendszert konzerváló elemek.
- Stabilizációs elemei: szocialista nevelés hangsúlyozása, az iskolafenntartás állami (tanácsi) monopóliuma, merev iskolaszervezet fenntartása.
- Reformértékű elemei: az iskolák szakmai önállóságának és a pedagógusok szakmai szuverenitásának kinyilvánítása.

1993-as közoktatási törvény háttére

Az alkotmány XII. fejezetében az alapvető jogok és kötelezettségek között rögzíti:

A művelődéshez való jogot, mely:

- ingyenes és kötelező általános iskolát,
- képességei alapján mindenki számára hozzáférhető középfokú és felsőfokú oktatást jelent.

A művelődéshez való jogból származó kötelezettségek:

- állam: biztosítson olyan oktatási rendszert, amelybe képes minden állampolgár bekapcsolódni (tanuláshoz való jog).
- állampolgár: kötelezően részt kell vegyen az intézményes nevelésben (szülő köteles gondoskodni erről).

További alkotmányos jogok

- Tanszabadság biztosítása;
- Emberi méltósághoz való jog;
- A „semleges” intézmények működési feltételeinek joga;
- Az intézményválasztás joga;
- A tanítás szabadságának biztosítása;
- A jogok és kötelességek egysége;
- A szülői jogok biztosítása;
- A gyermeki jogok biztosítása;

Az oktatási rendszer áttekintése

Az oktatási rendszer felosztható:

- iskolai rendszerű oktatásra,
- iskolarendszeren kívüli oktatásra.

Az oktatás rendszer részei:

- közoktatás,
- felsőoktatás,
- szakképzés.

Az iskolarendszeren kívüli oktatás

- részben a szakképzés,
- részben a felnőttképzés.

Oktatási rendszer szervezési elvei

Többszektorúság elve:

- nincs állami monopólium, de szabályozott az oktatási feladatban való részvétel, a vizsgáztatás joga.

Egymásra épülés elve:

- az oktatás szintjei egymásra épülnek, de bizonyos átfedések is vannak (szakképzésbe bekapcsolódás).

Nyitottság elve:

- senki nem zárható ki a különböző oktatási szolgáltatásokból, aki az előírt feltételeknek megfelel.

Szabályozott piaci viszonyok elve:

- korlátozott mértékben érvényesülhet a kereslet-kínálat törvénye.

A közoktatás alapelvei

Az egységesség elve:

- az iskolai nevelés és oktatás a közoktatási rendszerhez tartozik, függetlenül az intézményben folyó pedagógiai munka tartalmától.

A nevelésben és az oktatásban való részvétel joga:

- a közoktatásban való részvételtől senki, semmilyen indokkal nem fosztható meg.

A gyermek mindennek felett álló érdeke (nemzetközi kötelezettség):

- rendeltetésszerű joggyakorlás, egészséges biztonságos feltételek, egyéni törődés.

Feladatmegosztás elve:

- egyértelmű munkamegosztás az állam, a hely önkormányzat és a közoktatás többi résztvevője között.

Intézményválasztás szabadsága és az ingyenesség

- A szülőt megilleti a jog, hogy gyermekét a neki megfelelő önkormányzati, egyházi, alapítványi közoktatási intézménybe járassa.
- A szülőknek ahhoz is joguk van, hogy nemzetiségi oktatásban részesítsék gyermekeiket.
- A szülőknek joguk van a fakultatív hit- és vallásoktatáshoz.
- A közoktatás ingyenessége levezethető az alkotmányban biztosított művelődéshez való jogból.
  - Intézményfenntartási jog
  - Feladatellátási jog

Az intézménylétesítés szabadsága

Közoktatási intézményt létesíthet:

- állam, önkormányzat,
- nyilvántartásba vett egyházi jogi személy,
- gazdálkodó szervezet, alapítvány, egyesület,
- természetes személy.

Feltételei:

- az alapító rendelkezzen a tevékenység folytatásának jogával.
- jogszabályban foglaltak szerint megszerezze ezeket a jogokat.

Az 1995-ös Nemzeti alaptanterv

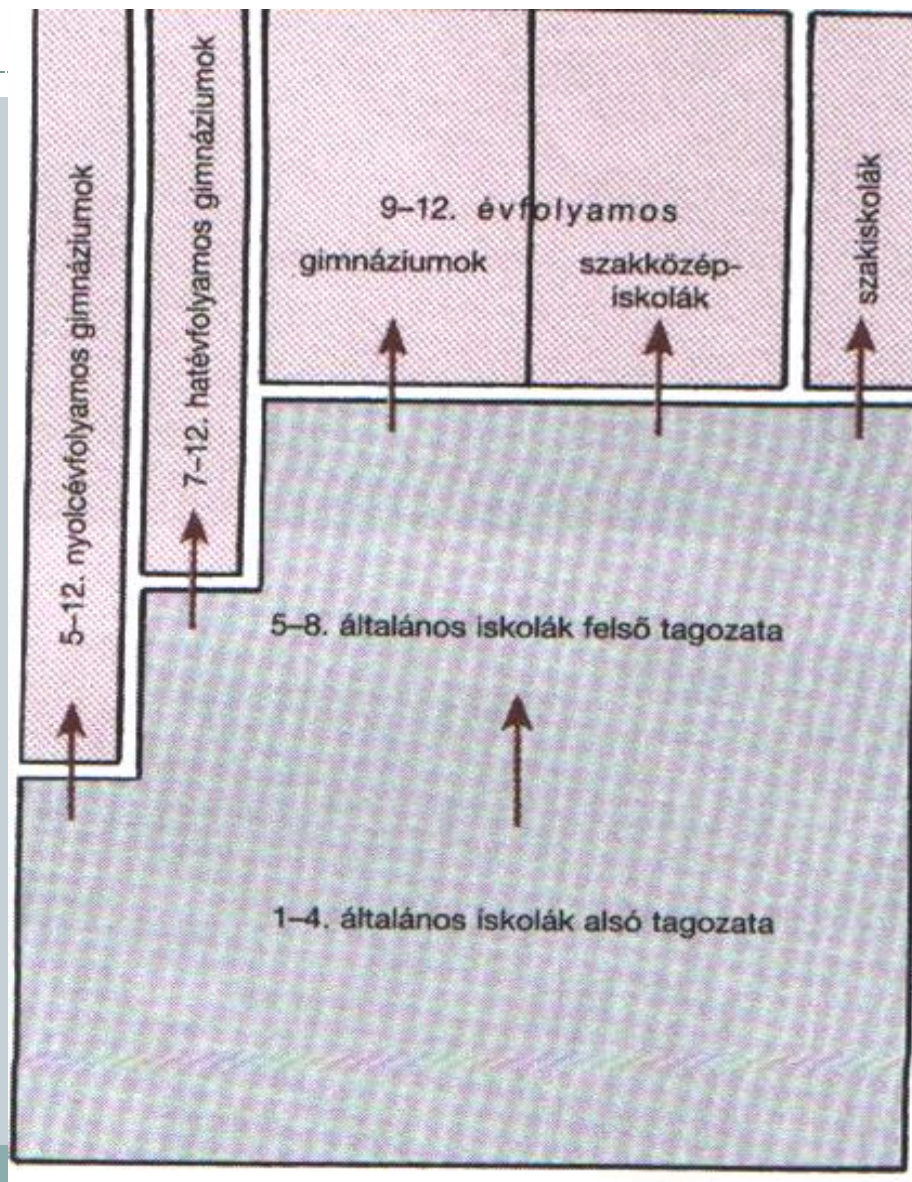
A tartalmi szabályozás alapkérdéseit a közoktatási törvény (1993. évi LXXIX.) szabályozza.

Rögzíti, hogy a kormánynak illetve az oktatásért felelős miniszternek milyen joga és felelőssége van a tartalmi szabályozás terén.

Kormányrendelet

Miniszteri rendelet

A magyar oktatási rendszer

Nemzeti Alaptantervek

- 1995-ben kiadott (130/1995. (X.26.) Korm. rendelet)
- 2003-ban kiadott, melynek alapján 2004. szeptemberétől az első évfolyamtól fölmenő rendszerben indult meg a tanítás (243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet)
- Módosítása a 202/2007. (VII. 31.) Korm. rendelet

A NAT általános jellemzői

- **Keretjellegű tanterv** (core curriculum): az iskolai műveltség magvát (szívét) jelenti, azt a **műveltséget**, azokat a **követelményeket** tartalmazza, amelyekben az iskolát körülvevő szakmai és politikai szervezetek megegyeztek, konszenzusra jutottak.

Lényege a **műveltséganyagot csak körülírja**, ezzel lehetőséget teremt a különféle pedagógiai interpretációra.

- Vizsgarendszer kapcsolódik hozzá

Az 1995-ös NAT

Általános értékei:

demokrácia, nemzeti azonosságtudat, európaiság, humanizmus, emberiség előtt álló közös problémák.

Felépítése:

- közös követelmények;
- általános fejlesztési követelmények;
- részletes követelmények.

Műveltségterületek, képzési szakaszok

Műveltségterületek

- Anyanyelv és irodalom
- Élő idegen nyelv
- Matematika
- Ember és társadalom
- Ember és természet
- Földünk és környezetünk
- Művészetek
- Informatika
- Életvitel és gyakorlati ismeretek
- Testnevelés és sport

Képzési szakaszok

1-6. évfolyam

Műveltségi terület	%-os arány 1-4. évf.	%-os arány 5-6. évf.

7-10. évfolyam

Műveltségi terület	%-os arány 7-8. évf.	%-os arány 9-10. évf.

Közös követelmények:

- Hon- és népismeret
- Kapcsolódás Európához és
- A nagyvilághoz
- Környezeti nevelés
- Kommunikációs kultúra
- Testi és lelki egészség
- Tanulás
- Pályaorientáció

Részletes követelmények felépítése

Tananyag	Fejlesztési követelmények (kompetenciák)	Minimális teljesítmény

Történelem

V-VI. évfolyamban nincs kronológiai történelemtanítás, csak országismeret, mondák, legendák, történetek nevezetes eseményekről, híres személyekről.

VII-X. évfolyamban kronológikus történelem, az ősi társadalmaktól a jelenkorig.

XI-XII. évfolyamot a vizsgakövetelmény szabályozza

1995-ös NAT alapján kiadott kerettanterv

2000-ben az Oktatási Miniszter adta ki, célja:

- a NAT-ban meghatározott műveltség tartalom és követelmény garantálása;
- a nevelés-oktatás tartalmi egységének megteremtése;
- az iskolák közötti átjárhatóság biztosítása;
- kiegészítése 11-12. évfolyam anyagával.

A kerettanterv struktúrája

- Alapfokú nevelés-oktatás terve (I-IV. évf.)
- Alapfokú nevelés-oktatás terve (V-VIII. évf.)
- A középiskolai kerettantervek (IX.-XII. évf.)
  - Gimnázium
  - Szakközépiskola
  - Szakiskola

Tantárgyak és évfolyamok

A tantárgyi kerettantervek felépítése

A képzési ciklusra:

- célok és feladatok
- fejlesztési követelmények

Évfolyamonként:

- belépő tevékenység
- témakörök, tartalmak
- a továbbhaladás feltételei

A 2003-as NAT

- Az 1995-ös NAT megújítása.
- Általános céljaiban és felépítésében az 1995-ös tantervet idézi.
- 1-12. évfolyamokat szabályozza, műveltségterületek alapján.
- Nem tartalmazza a részletes tartalmi követelményeket, csak a fejlesztési feladatokat.

A 2003-as NAT felépítése

- Műveltségi területek megegyeznek az 1995-ben kiadottal.

Műveltségi terület	1-4. évf.	5-6. évf.	7-8. évf.	9-10.évf.	11-12. évf.
--------------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------------

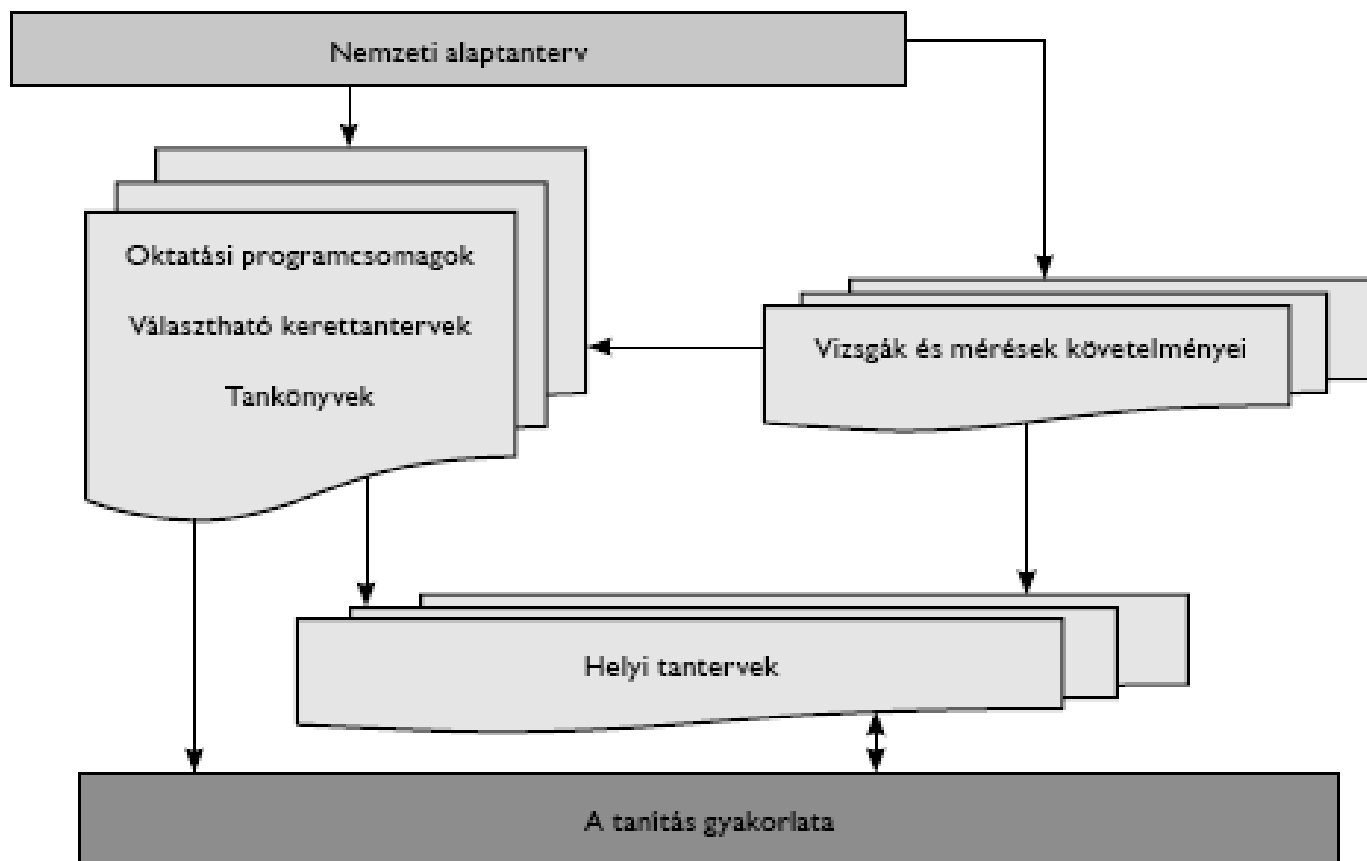
- Új fogalmak: kompetencialapúság, kulcskompetenciák, oktatási program, programcsomag, pedagógiai rendszer

A tartalmi szabályozás új jellemzői

- A tantervi szabályozás flexibilissé vált
  - csökkent a tananyag központúság
  - nőtt a kereszttantervi elemek jelentősége
  - erősödött a tevékenységközpontúság
- A kimeneti szabályozás előtérbe került
  - kiépülő mérési-értékelési rendszer
  - új vizsgarendszer

A tartalmi szabályozás szintjei

Nemzeti alaptanterv kiemelt fejlesztési feladatai

- Énkép, önismeret
- Hon és népismeret
- Európai azonosságtudat - egyetemes kultúra
- Környezeti nevelés
- Információs és kommunikációs kultúra
- Tanulás
- Testi -és lelki egészség
- Felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Sajátosságok

- 1-4. A fejlesztendő képességeket sorolja fel.
5. A tananyagról szól, de a felsoroltak nem tantervi témák, különböző témákhoz kapcsolódhatnak, és az elrendezésnek különböző modelljei lehetnek.
6. Egyértelműen nem megválaszolható, és filozófiai gondolkodás felé utat nyitó kérdéseket fogalmaz meg, így a gondolkodásfejlesztést kell középpontba állítani.

A tartalom néhány kulcseleme

1-4. évfolyam

- Legyen alkalmuk a tanulóknak arra, hogy felismerjék, hogy az emberek régen másként éltek és másként gondolkodtak, mint ma.
- Megismerkedjenek néhány helyi hagyománnyal, a lakóhely múltjából, és néhány nemzeti és etnikai kisebbség népszokással.

5-6. évfolyam

Legyen alkalmuk a tanulóknak arra, hogy

- további ismereteket szerezzenek a helyi hagyományokról, a lakóhely múltjáról, továbbá a környék, a lakóhely természeti értékeiről, az azokat fenyegető veszélyekről és a megóvásukra tett erőfeszítésekről
- további ismereteket szerezzenek a magyar és nemzetiségi népszokásokról, a hagyományos életmódról;
- ismerkedjenek a lakóhelyen élő nemzeti, etnikai kisebbségek életével, kultúrájával, közös múltunkkal;
- tájékozódjanak arról, hogyan élnek napjainkban az emberek – és különösen a gyerekek – a világ különböző pontjain, különböző civilizációkban

7-8. évfolyam

Legyen alkalmuk a tanulóknak arra, hogy

- ismereteket szerezzenek arról, hogy milyenek voltak az emberek hétköznapijai a különböző korokban és kultúrákban;
- különbözőképpen értelmezzenek egyes történeteket a múltból aszerint, hogy melyik szereplő nézőpontját fogadják el;

9-12. évfolyam

Legyen alkalmuk a tanulóknak arra, hogy

- ismereteket szerezzenek a határon túli magyarok történetéről és kultúrájáról;
- elemezhessek a globális problémák, mindenekelőtt az ökológiai válság és az információs forradalom társadalmi-történelmi összefüggéseit;
- felkészültségüknek megfelelő szinten kommunikációt folytassanak a mai magyar társadalom és gazdaság, a vállalkozás, a munkavállalás, Magyarország és az Európai Unió politikai rendszere, az érdekképviselések, napjaink nemzetközi konfliktusai, a demokrácia és az emberi jogok

A reflexiót irányító kérdések (példák)

1-4. évf.

- Mit jelenet az, hogy magyarok (vagy más) nemzetiségűek vagyunk?

5-6. évf.

- Miért annak szegények és gazdagok?

7-8. évf.

- Van-e célja az emberi életnek, illetve az emberi történelemnek?

9-12. évf.

- Mi az erőszak szerepe a történelemben?
- Hogyan változott az állam szerepe a történelemben?

Oktatási programcsomag elemei

- Kerettanterv
- Pedagógiai koncepció
- Modellelírások
- Eszközi elemek
- Értékelési eszközök
- Továbbképzési programok
- Támogatás

Helyi tantervek

A helyi tantervek részei az iskolai pedagógiai programnak.

A helyi tantervek a tantestület készíti el és az iskola fenntartója hagyja jóvá.

A szakképző iskolák szakképzési szakaszára szakmai program készül.

A helyi tanterv főbb elemei

- Pedagógiai alapelvek, célok, feladatok
- Nevelő-oktató munka feladatai
- A mérési, értékelési, minőségellenőrzési rendszer
- Helyi tantárgyi struktúra (pl.: évfolyamonkénti óraszámok, az alkalmazott eszközök jegyzéke)